

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**“Особливості організації роботи з подолання акустичної дисграфії у
молодших школярів з особливими освітніми потребами”**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M22z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Ольга БАЗЮК

Керівник:

Лілія Руденко,

доктор психологічних наук, професор

Рецензент:

Оксана ДМІТРІЄВА,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЯВІВ АКУСТИЧНОЇ ДИСГРАФІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	8
1.1. Дисграфія як форма порушення писемного мовлення.....	8
1.2. Характеристика проявів акустичної дисграфії.....	14
1.3. Особливості формування навички письма у дітей з порушенням слуху.....	20
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ АКУСТИЧНОЇ ДИСГРАФІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	31
2.1. Розроблення методики констатувального дослідження.....	31
2.2. Проведення констатувального дослідження та аналіз отриманих результатів.....	38
РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПОДОЛАННЯ АКУСТИЧНОЇ ДИСГРАФІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	48
3.1 Обґрунтування змісту формувальної методики.....	48
3.2 Апробація методики та аналіз результатів.....	58
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми. Спілкування українською мовою є базовою компетентністю, яка формується під час здобуття освіти. Повноцінне оволодіння мовою є необхідною умовою розумового, естетичного, духовно-морального виховання, засвоєння культури свого народу, національних та загальнолюдських цінностей (В. Бондар, В. Синьов, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет).

Однією з провідних тенденцій сучасного етапу розбудови національної системи освіти є розвиток інклюзивного навчання. Окрім очевидних позитивних наслідків інклюзії, є і певні труднощі, з якими зустрічаються вчителі загальноосвітніх шкіл при інклюзивному навчанні, а саме: різний рівень розвитку дітей з ООП; відсутність попередньої корекційно-розвиткової роботи; різний ступінь прояву освітніх труднощів; недостатня обізнаність вчителів щодо питань спеціальної педагогіки та психології.

Інклюзивне навчання передбачає залучення в освітній процес дітей з різними категоріями освітніх труднощів, серед яких особливу групу складають діти з порушенням слуху та мовлення. Типовим для структури дефекту цих дітей є порушення письма, зокрема акустична дисграфія, що є наслідком несформованості фонематичних процесів. Водночас, акустична дисграфія часто трапляється і у школярів зі збереженим слухом; в цьому випадку вона виникає на фоні парціальних функцій звукосприймання, звукорозрізнення та акустико-артикуляційних узагальнень.

Багатогранність проблеми діагностики та корекції мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з порушенням письма розкривається у класичних і сучасних наукових дослідженнях (О. Гопіченко, О. Гриненко, Е. Данілавічюте, Л. Єфименкова, Р. Левіна, О. Корнєв, Р. Лалаєва, О. Мастюкова, С. Мнухін, Д. Орлова, Л. Назарова, Н. Нікашіна, Т. Пічугіна, І. Садовнікова, Є. Соботович, Л. Спірова, В. Тарасун, О. Токарева, М. Хватцев, Н. Чередніченко, Г. Чіркїна та ін.). Різнобічні аспекти формування письма у дітей з порушеннями

психофізичного розвитку досліджували українські науковці О. Гопіченко, Е. Данілавічюте, А. Колупаєва, Т. Пічугіна, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.

Письмо є складною інтегративною навичкою, формування якої передбачає проходження ряду стадій, які пов'язані з включенням у діяльність сенсорних систем і структур мозку (О. Лурія, Є. Гур'янов, М. Бернштейн, Н. Myklebust, S. Boshier, L. Belmont, J. Wann, J. Taylor, J. Alston та ін.).

Несформованість або порушення будь-якої зі структур, які входять у функціональну систему, можуть викликати різноманітні труднощі у процесі навчання письма (О. Лурія, М. Безруких, Е. Сімерницька, Т. Ахутіна, D. Bakker, M. Livingstone та ін.).

У сучасній логопедії виділяють в якості окремого виду порушень письма «акустичну дисграфію», в основі якої лежить порушення фонематичного диференціювання. Основними проявами акустичної дисграфії вважаються заміни або змішування на письмі букв, які позначають близькі за звучанням звуки. Причинами таких замінів є фонематичне недорозвинення та не сформованість фонематичних уявлень. Також до замінів букв, які позначають акустично близькі звуки призводить недостатній слуховий контроль під час їх розпізнавання (Є. Соботович, О. Гопіченко, Е. Данілавічюте).

Акустичні дисграфії спостерігаються у молодших школярів найчастіше. Оскільки їхній механізм пов'язаний з порушенням фонематичної системи, то в групі ризику є молодші школярі з порушеннями слуху, яким властиві грубі недоліки фонематичних функцій (В. Жук, С. Литовченко, К. Луцько, О. Таранченко).

Метою корекційної роботи з подолання акустичної дисграфії є формування у дітей звукової диференціації фонем (Е. Данілавічюте, Д. Ельконін, П. Гальперін, В. Орфінська, Є. Соботович, Л. Бартенєва, В. Тищенко, Р. Лалаєва, М. Савченко, Є. Мазанова та ін.). При цьому варто враховувати, що вдосконалення слухо-вимовних диференціювань буде успішним тільки у

тісному зв'язку з розвитком слухової уваги, мовно-слухової пам'яті, слухового контролю та фонематичного аналізу і синтезу.

Раннє виявлення та корекція акустичної дисграфії у дітей є важливим корекційним завданням, оскільки це порушення впливає на процес засвоєння шкільної програми та соціальної адаптації дитини в цілому. Значна увага вченими приділяється також дослідженню особливостей формування у різних категорій дітей навичок фонемного диференціювання та фонематичних уявлень як важливого компонента процесу письма (Е. Данілавічюте, Д. Ельконін, Є. Соботович, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін.).

Водночас, у науково-методичних працях засвідчено, що дітям із психофізичними порушеннями розвитку властиві порушення фонематичного сприймання та слухового контролю, що спричиняє специфічні особливості формування у них фонематичних уявлень у дошкільному віці (О. Корнєв, В. Тарасун, Е. Данілавічюте, Н. Чередніченко, Л. Вавіна та ін.). В сукупності ці недоліки спричиняють додаткові труднощі як у навчанні цих дітей письма, так і в роботі учителів-логопедів з цими дітьми.

Тому проблема корекційної роботи з подолання акустичної дисграфії у молодших школярів з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями слуху є актуальною та вимагає подальшого опрацювання.

Мета дослідження: дослідження особливостей організації роботи з подолання акустичної дисграфії у молодших школярів з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з теми дослідження; охарактеризувати поняття «дисграфія» та «акустична дисграфія», виокремити особливості розуміння цих понять у логопедії; з'ясувати на теоретичному рівні симптоматику акустичної дисграфії у молодших школярів з нормотиповим розвитком та з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями слуху.

2. Теоретично дослідити стан проблеми діагностування та корекції акустичної дисграфії у дітей на сучасному етапі розвитку логопедії.

3. Експериментальним шляхом дослідити прояви акустичної дисграфії у молодших школярів з особливими освітніми потребами.

4. Оптимізувати комплекс корекційних завдань з подолання акустичної дисграфії у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження – процес корекційної роботи при акустичній дисграфії.

Предмет дослідження – особливості організації корекційної роботи з подолання акустичної дисграфії у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями слуху.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань були використанні наступні **методи**:

теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, методичних джерел, супровідної документації; метод структурування і систематизації наукової та емпіричної інформації;

емпіричні: бесіда, спостереження, вивчення продуктів діяльності;

експериментальні: констатувальний та формувальний педагогічні експерименти;

математико-статистичні: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Уточнено поняття «акустична дисграфія», узагальнено зв'язок фонематичних процесів із фонемно правильним письмом; розширено зміст положень про розвиток слухо-вимовної диференціації звуків у дітей з порушеннями психофізичного розвитку; доведено необхідність врахування особливостей організації роботи при подоланні акустичної дисграфії у молодших школярів з особливими освітніми потребами.

Практична значущість результатів дослідження. Практичне значення дослідження полягає у розробленні методичного забезпечення з подолання акустичної дисграфії у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами; оптимізовано зміст прийомів розвитку фонематичних сприймань та уявлень з урахуванням особливостей порушень психофізичного розвитку дітей.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Середньої загальноосвітньої школи № 95 м. Львова. Дослідженням було охоплено 20 дітей молодшого шкільного віку, з них 10 дітей з нормотиповим слухом та акустичною дисграфією, та 10 дітей із порушенням слуху та акустичною дисграфією.

Апробація дослідження відбувалась на звітних науково-практичних конференціях студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022, 2023 рр.), засіданнях професійних спільнот корекційних педагогів Сихівського району м. Львова.

Результати дослідження відображені в одній публікації.

Структура дипломної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (74 найменування), додатків. В роботі вміщено 4 таблиці, 10 рисунків.

Основний зміст роботи викладено на 73 сторінках.

ВИСНОВКИ

Метою нашого дослідження було визначення особливостей організації роботи з подолання акустичної дисграфії у молодших школярів з особливими освітніми потребами. Для її досягнення ми ставили перед собою наступні завдання, які нам вдалося виконати.

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з теми дослідження; охарактеризувати поняття «дисграфія» та «акустична дисграфія», виокремити особливості розуміння цих понять у логопедії; з'ясувати на теоретичному рівні симптоматику акустичної дисграфії у молодших школярів з нормотиповим слухом та з порушеннями слуху.

Поняття «дисграфія» має велику різноманітність визначень. Загальноприйнятим визначенням є наступне: дисграфія – це часткове специфічне порушення письма, розлад процесу оволодіння письмом, що проявляється у численних повторюваних помилках стійкого характеру й обумовлений несформованістю вищих психічних функцій, які беруть участь у процесі оволодіння письмом. Головним симптомом дисграфії є наявність стійких повторюваних специфічних помилок.

Акустична дисграфія – це розлад письма, обумовлений недостатністю слухового сприйняття та порушеннями фонемного утворення, а саме несформованістю уявлень про фонему та порушеннями операцій вибору фонему, і проявляється у заміні на письмі букв, які позначають акустично близькі звуки. Найчастіше замінюються букви, які позначають свистячі і шиплячі, дзвінкі і глухі звуки, африкати і компоненти, які входять до їхнього складу. Помилки, які зустрічаються на письмі при акустичній дисграфії, належать до групи фонетичних помилок і виникають через порушення фонематичного сприймання або недостатність слухового контролю, а також через несформований звуковий аналіз як процес розумової дії.

Для дітей з порушеннями слуху характерні порушення письма, які зустрічаються і в інших груп дітей, в тому числі й акустична дисграфія. Це

порушення виникає внаслідок недостатнього оволодіння звуковим складом слова, яке виникає у результаті неповного сприйняття мовлення за допомогою слуху. Акустична дисграфія у дітей з порушеннями слуху є одним з проявів їхнього мовленнєвого недорозвитку, яке виникає у результаті неповноцінного вищого аналізу і синтезу у слуховій сфері і входить до структури дефекту цих дітей як вторинне порушення.

2. Теоретично дослідити стан проблеми діагностування та корекції акустичної дисграфії у дітей на сучасному етапі розвитку логопедії.

Для подолання акустичної дисграфії основним напрямком роботи є формування чіткої диференціації звуків, які не розрізняються на слух. Тому корекційна робота спрямована на засвоєння дитиною різниці у звучанні звуків, що здійснюється шляхом більш яскравого її підкреслення та/або із залученням компенсаторних механізмів, таких як зоровий аналізатор.

3. Експериментальним шляхом дослідити прояви акустичної дисграфії у молодших школярів з особливими освітніми потребами.

Для виконання цього завдання ми провели констатувальний логопедичний експеримент. Його результати показали, що в молодших школярів обох експериментальних груп наявні прояви акустичної дисграфії, а саме: заміни дзвінких-глухих, свистячих-шиплячих приголосних і голосних звуків під час письма, пов'язані з несформованістю фонематичної диференціації звуків, тому з ними необхідно провести спеціальну роботу, спрямовану на корекцію акустичної дисграфії у дітей молодшого шкільного віку з ООП, враховуючи їхні особливості розвитку, задіюючи збережені аналізатори, і, відповідно, використовуючи різні підходи до організації корекційної роботи.

4. Оптимізувати комплекс корекційних завдань з подолання акустичної дисграфії у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Опираючись на аналіз теоретичного матеріалу з даної теми, а також на результати констатувального експерименту, ми розробили формувальну

методику для подолання акустичної дисграфії у молодших школярів з ООП. У роботі з дітьми ЕГ I основний акцент робився на формуванні фонематичного сприйняття, слухової диференціації акустично близьких звуків; з дітьми ЕГ II – на розвитку зорового сприймання, формуванні зорових стереотипів правильно написаних слів.

У дітей ЕГ I зменшилася кількість замін свистячих – шиплячих, дзвінких – глухих приголосних і акустично близьких голосних звуків, що свідчить про частковий розвиток у цих дітей слухової диференціації акустично близьких звуків, на що і робився акцент при організації корекційної роботи з подолання акустичної дисграфії в ЕГ I. У дітей ЕГ II при виконанні письмових завдань кількість замін букв, що позначають свистячі – шиплячі й акустично близькі голосні звуки зменшилась, на відміну від виконання усних завдань, де вона залишилася на тому ж рівні. Це свідчить про поступове формування зорових стереотипів правильно написаних слів і розвитку зорового сприймання, аналізу і синтезу, на що робився акцент при організації корекційної роботи з подолання акустичної дисграфії в ЕГ II.

Отже, за результатами формувального експерименту ми виокремили такі особливості організації роботи з подолання акустичної дисграфії у молодших школярів з особливими освітніми потребами:

- врахування особливостей розвитку і механізмів порушення;
- опора на збереженні аналізаторні системи та компенсаторні механізми: для дітей з порушенням слуху це зоровий аналізатор і формування фонетично правильного письма шляхом засвоєння правильних зорових образів слів, для дітей з акустичною дисграфією і нормотиповим слухом – слуховий аналізатор і подолання замін акустично близьких звуків і букв, що їх позначають шляхом формування фонематичної диференціації звуків на слух.

Підбиваючи підсумки, ми робимо висновок, що усі поставлені завдання були виконанні і мета нашої дипломної роботи досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бамбуляк Д. В. Розвиток фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовлення. *Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 5. С. 107-112.
2. Блінова Г.Й. Альбом для обстеження мовлення у дітей. Київ : Благовіст, 2001. 215 с.
3. Блінова Г.Й. Дидактичний матеріал для подолання вад письма у дітей. Київ : Радянська школа, 1990. 194 с.
4. Борщевська Л. В. Діти зі зниженим слухом. *Діти з особливими потребами: поради батькам* / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. Київ : Науковий світ, 2004. С. 129-140.
5. Боскис Р. М., Фингерман Л. Е. Развитие письменной речи в начальных классах школы слабослышащих. – Москва : «Просвещение», 1978. 229 с.
6. Боярчук О. Д. Анатомія, фізіологія та патологія органів слуху та мови : навч. посіб. Луганськ : Альма-матер, 2008. 175 с.
7. Вакарчук О. Д. Корекція порушень писемного мовлення з використанням ігрових прийомів. *Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія*, 2014. Вип. 5. С. 132-139.
8. Василенко Н. В. Використання наочності у корекційно-розвитковій роботі з дошкільниками з порушеннями слуху. *Вісник КПНУ ім. І. Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія*, 2014. Вип. 5. С. 7-14.
9. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / под ред. Т. А Власовой. Москва : Педагогика, 1983. Т 5 : Основы дефектологии. 368 с.
10. Голуб Н. М. Корекція порушень писемного мовлення в дітей молодшого шкільного віку : монографія. Харків : Майдан, 2014. 364 с.
11. Голуб Н. М. Методи та прийоми навчальної та корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами з порушеннями формування

писемного мовлення : наук. стаття. Київ : Науковий часопис. Корекційна педагогіка, 2014. 72 с.

12. Голуб Н. М. Науково-теоретичні засади досліджень писемного мовлення та його порушень. *Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 2012. Вип. 21. С. 58-63

13. Гроденська Н. М., Переворська О. І. Щодо корекції усного мовлення слабочуючих молодших школярів. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали ІХ Всеукр. заочної наук.-практ. конф., м. Суми, 15 грудн. 2020 р. Суми, 2020. С. 7-11. Режим доступу : <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9806/1/ЗБІРНИК%20Сучасні%20проблеми%20логопедії%20та%20реабілітації%202020.pdf>

14. Дегтяренко Т. В. Нейропсихологічні аспекти порушень письмової мови у молодших школярів. *Наука і освіта*, 2006. № 3/4. С. 145-149.

15. Дорошенко А. Р., Мороз Л. В. Динаміка формування фонематичних процесів в учнів молодшого шкільного віку з дисграфією у процесі корекційно-логопедичної роботи. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали ІХ Всеукр. заочної наук.-практ. конф., м. Суми, 15 грудн. 2020 р. Суми, 2020. С. 11-17. Режим доступу : <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9806/1/ЗБІРНИК%20Сучасні%20проблеми%20логопедії%20та%20реабілітації%202020.pdf>

16. Ефименкова Л. Н., Садовникова И. Н. Исправление и предупреждение дисграфии у детей. Москва : «Просвещение», 1972. 148 с.

17. Жук В. В. Навчання мови і мовлення дітей з порушеннями слуху за новими програмами. *Дефектологія*, 2007. № 2. С. 3-6.

18. Жук В. В. Технології навчання словесного мовлення дітей із порушеннями слуху. *Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання*, 2001. № 1 (59). С. 25-28

19. Журавльова Л. С. Комплексна діагностика та корекція мовленнєвого розвитку молодших школярів із дисграфією : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2021. 43 с.
20. Журавльова Л. Комплексний аналіз порушень письма у дітей молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*, 2018. № 1 (20). С. 78-83.
21. Журавльова Л. С. Науково-теоретичний аналіз сутнісних відмінностей поняття «дисграфія». *Актуальні питання корекційної освіти*, 2017. Вип. 10. С. 106-116.
22. Журавльова Л. С. Сучасний стан логопедичної практики корекційної роботи з молодшими школярами з дисграфією. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2017. Вип. 34. С. 24-32.
23. Зінкевич В. П. Якщо дитина погано чує. Київ : Шкільний Світ, 2010. 79 с.
24. Колупаєва А. А. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і граматичну систему рідної мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ : 1998. 145 с.
25. Кондратенко Л. О., Прищепя О. Ю. Технологія попередження дисграфії. Київ : Главник, 2005. 96 с.
26. Конопляста С.Ю. Логопсихологія : підручник. Київ : Знання, 2010. 293 с.
27. Кравченко А. І., Яковлева Л. В. Науково-теоретичні основи подолання порушень письма і читання в дітей молодшого шкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали ІХ Всеукр. заочної наук.-практ. конф., м. Суми, 15 грудн. 2020 р. Суми, 2020. С. 23-28. Режим доступу : <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9806/1/ЗБІРНИК%20Сучасні%20проблеми%20логопедії%20та%20реабілітації%202020.pdf>
28. Кравченко А. І., Яковлева Л. В. Організація та зміст корекційної роботи з подолання порушень письма і читання в дітей молодшого шкільного

віку в умовах шкільного логопункту. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали ІХ Всеукр. заочної наук.-практ. конф., м. Суми, 15 грудн. 2020 р. Суми, 2020. С. 28-33. Режим доступу : <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9806/1/ЗБІРНИК%20Сучасні%20проблеми%20логопедії%20та%20реабілітації%202020.pdf>

29. Кульбіда С. В. Навчання дітей із порушеннями слуху. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 216 с.

30. Кульбіда С. В., Литовченко С. В., Жук В. В., Литвинова В. В. Учні початкових класів із порушеннями слуху : навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 144 с.

31. Кшановська В. О. Змішана форма дисграфії та шляхи її подолання. *Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія*, 2014. Вип. 5. С. 186-192.

32. Ласточкіна О. В., Греченко Є. Д. Профілактика дисграфії у дітей з загальним недорозвитком мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали ІХ Всеукр. заочної наук.-практ. конф, м. Суми, 15 грудн. 2020 р. Суми, 2020. С. 121-128. Режим доступу : <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9806/1/ЗБІРНИК%20Сучасні%20проблеми%20логопедії%20та%20реабілітації%202020.pdf>

33. Левина Р.Е. Нарушения письма у детей с недоразвитием речи. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1961. 311 с.

34. Литовченко С. В. Дитина з порушенням слуху. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.

35. Логопедія : підручник / за ред. М. Шеремет. Київ : Вид. дім «Слово», 2010. С. 507-547.

36. Лурия А.Р. Очерки психофизиологии письма. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1950. 84 с.

37. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків : навч. посіб. для вчителів-логопедів, вчителів і вихователів шкіл та дитячих садків. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 1997. 408 с.

38. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей : дидактичний матеріал. Київ : Літера ЛТД, 2003. 104 с.
39. Махоня В. І. Порухення писемного мовлення : історія, реалії, перспективи. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. Вип. 34. С. 57-62. Режим доступу: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22109/1/11_Makhonia%20V.I.pdf
40. Момотак Т. П. Подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного віку. *Педагогічний вісник*, 2009. № 1. С. 61-62.
41. Олійник І., Тищенко Л., Яценюк Л. До питання корекції дисграфії у дітей молодшого шкільного віку. *Імідж сучасного педагога*, 2022. № 3 (204). С. 91-94.
42. Пантюк Т. І. Основи корекційної педагогіки : курс лекцій. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2007. 278 с.
43. Пригода З. С. Корекція дизорфографій в учнів 5-6 класів з тяжкими порушеннями мовлення: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2014. 19 с.
44. Рібцун Ю. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення : навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с.
45. Савченко О. О. Оптимізація розвитку слухового сприймання у дітей з порушенням слуху : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2004. 21 с.
46. Сагірова О. Порухення письма та їх подолання // Подолання логопедичних проблем молодших школярів / за ред. Т. Бишова, О. Кондратюк. Київ : Вид. дім «Шкільний світ», 2006. С. 91-108.
47. Сак Т. В. Виховання дитини із порушеннями слуху в умовах сім'ї. Київ : Науковий світ, 2009. 342 с.
48. Сєдих Н. О. Вчимося писати й говорити правильно. Поради логопеда. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.
49. Соботович Е. Ф. Изучение и коррекция обучения и воспитания детей с нарушениями слуха и речи. Київ : КДПІ, 1989.

50. Соботович Е. Ф. Психолінгвістическа структура речевої діяльності і механізми її формування : наук. стаття. Київ : ИЗМН, 1997. 44 с.
51. Соботович Е.Ф., Гопиченко Е.М. Фонетическіє помилки в письме умственно отстающих школьников младших классов. *Нарушения речи и голоса у детей и взрослых : сб. науч. тр. МГП им. В. Ленина.* Москва : Просвещение, 1979. С. 85-98.
52. Сушко Т. Використання піктограм у підручниках з розвитку мовлення для дітей з порушеннями слуху. *Дефектологія*, 2008. № 1. С. 45-46.
53. Таранченко О. Діти з порушенням слуху в інклюзивному закладі. *Дефектологія*, 2010. № 4. С. 3-8.
54. Тарасун В. В. Логодидактика : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Слово», 2011. 392 с.
55. Тарасун В. В. Писемне мовлення : запобігання і корекція порушень : наук.-метод. посіб. Київ, 2007. 151 с.
56. Тихонова К. С. Труднощі навчання : дислексія, дисграфія, диспраксія, дискалькулія. Харків : Ранок, 2021. 152 с.
57. Ткачова Ю. Дисграфія – порушення писемного мовлення. *Подолання логопедичних проблем молодших школярів / за ред. Т. Бишова, О. Кондратюк.* Київ : Вид. дім «Шкільний світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. С. 80-90.
58. Токарева О.А. Расстройства чтения и письма. *Расстройства речи у детей и подростков / Под ред.. С. Ляпидевского.* Москва : Просвещение, 1969. С. 190-212.
59. Урбанська Л. Мовленнєві порушення в дітей з ускладненими дефектами розвитку. *Подолання логопедичних проблем молодших школярів / за ред. Т. Бишова, О. Кондратюк.* Київ : Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. С. 113-126.
60. Федоренко О. Розвиток слухового сприймання у дітей зі зниженим слухом від народження. *Дефектологія*, 2011. № 3. С. 10-13.

61. Фомічова Л. І. Сурдопедагогіка : хрестоматія. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2003. 348 с.
62. Холковська І. Л. Корекційна педагогіка : посіб. Вінниця, 2007. 328 с.
63. Чередніченко Н. В., Тенцер Л. В. Зміст та організація логопедичної роботи з подолання дисграфії у молодших школярів в умовах корекційного та інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти: зб. наук. праць*, 2019. № 13. С. 312-324.
64. Чередніченко Н. В., Д. М. Горбачова. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання : навч.-метод. посіб. Київ : ДІА, 2016. 212 с.
65. Шевченко В. М. Сучасні методи реабілітації дітей з порушеннями слуху. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. Вип. 4. Ч. 1. С. 95-102.*
66. Эльконин Д. Развитие устной и письменной речи учащихся. *Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / под ред. И. И. Ильясова, В. Я. Ляудис. Москва : Изд-во Моск. Ун-та, 1980. С. 254-265.*
67. Якимчук Г. В. Структура порушення при дисграфії в обранні корекційного маршруту. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2017. Вип. 13. Ч. 4. С. 442-451.*
68. Ярош Т. О. Подолання дисграфії в учнів початкових класів : посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 192 с.
69. Bakker, D.J. Neuropsychological treatment of dyslexia. New York, NY : Oxford University Press, 1990.
70. Boshier S. Developing a writing curriculum for academically underprepared college ESL students. Minneapolis, MN : General College, University of Minnesota, 1992.

71. Crouch, A. L., & Jakubecy, J. J. Dysgraphia: How it affects a student's performance and what can be done about it. *Teaching Exceptional Children Plus*. № 3(3). Article 5. 2007.
72. Myklebust, H. (Ed.). Picture story language test: Vol. 1. Developmental and disorders of written language. New York, NY : Grune & Stratton, 1965.
73. King, Diana. Dysgraphia. Baltimore, Maryland : The International Dyslexic Association, 2000.
74. Wann, J. P, & Kardirkmanathan, M. Variability in childrens handwriting computer diagnosis of writing difficulties. *Development of Graphic Skills* / in J.Wann, A.M. Wing, A. M & N. Sovik, London : Academic Press, 1991. Pp. 223-236.